

๑๐๓. ไตรสภาวะแห่งพุทธะ

Trio States of Buddha

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

เมื่อกล่าวถึงขั้นตอนในการตรัสรู้ธรรมวิเศษด้วยปฏิจจสมุทฺถิวิปากแห่งการปฏิบัติปฏิบัติชอบแล้ว นั้น บุคคลนั้นย่อมได้บรรลุถึง “ไตรสภาวะแห่งพุทธะ” อย่างแน่นอน อันเป็นข้อธรรมองค์ประกอบในความจริงแห่งอริยสัจธรรมในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “อริยสัจ ๔” กับ “กิจในอริยสัจ ๔” โดยสหระคด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” [มัชฌิมาปฏิปทา] นั่นคือ (๑) “มรรคจิต” และ (๒) “มรรคปัญญา” [มัคคญาณ-โลกุตตรมรรค] ได้แก่ (๑) **ทุกขสัจ-ทุกขอริยสัจ** ด้วยกิจแห่ง “**ปริยญา**” นั่นคือ การกำหนดรู้ อันควรศึกษาให้รู้จักให้เข้าใจชัดตามสภาพที่เป็นจริง ได้แก่ การทำความเข้าใจและกำหนดขอบเขตของปัญหา (๒) **สมุทัยสัจ-ทุกขสมุทัยอริยสัจ** ด้วยกิจแห่ง “**ปหานะ**” นั่นคือ การละ อันต้องกำจัด ทำให้หมดสิ้นไป ได้แก่ การแก้ไขกำจัดต้นตอของปัญหาให้หมดสิ้นไป และ (๓) **นิโรธสัจ-ทุกขนิโรธอริยสัจ** ด้วยกิจแห่ง “**สังฆิกิริยา**” นั่นคือ การทำให้แจ้ง อันเข้าถึง หรือบรรลุ ได้แก่การเข้าถึงภาวะที่ปราศจากปัญหา บรรลุจุดหมายที่ต้องการ ฉะนั้น เมื่อเกิดการเข้าถึง “**สัจจสภาวะแห่งพุทธะ**” ทั้ง ๓ ประการ ข้างต้นนี้ได้สมบูรณ์พร้อมแล้ว ย่อมสามารถเข้าถึง “**อริยมรรค**” ได้อย่างแน่นอน นั่นคือ “**ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ**” หมายถึง “**ภาวนา**” ด้วยการเจริญมรรคาทั้ง ๘ อย่าง [อริยมรรคมีองค์ ๘] หรือ มรรคอันควรเจริญ คือ ควรฝึกอบรม ลงมือปฏิบัติ กระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย ได้แก่ การลงมือแก้ไขปัญหาก็กำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้น อันเป็น “**ปัจจุบันธรรม**” ที่เรียกว่า “**อุปาทานทุกข-อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข-สังสารทุกข**” หรือ “**ทุกข**” ซึ่งประกอบด้วย “**ภุมิ ๓๑**” ทั้งหมด หรือสภาวะธรรมที่ดำรงอยู่ใน “**โลกียธรรม**” [บัญญัติธรรม ๓: **ตัณหา-ภัญญิมานะ**] ทั้งหมด ได้แก่ **กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาจรธรรม** ดังนี้.

บทความที่ ๑๐๓ ประจำปี ๒๕๕๕ – ไตรสภาวะแห่งพุทธะ

ในการพิจารณาสภาวะธรรมใดๆ ในวิปัสสนาภูมิตั้งแต่เมื่อจิตวิวัฒน์ไปสู่จิตตสมาธิด้วยการเจริญสมถภาวนาด้วยขั้นสูงสุดด้วย “จุดตถญาณกุศลจิต-จิตประภัสสร” อันสหระคด้วย “อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งสมาธิ” ดีพร้อมแล้ว [สัมมสนะ-คือ พิจารณา *สัมมสนะญาณ*-คือ ปรีชาหยั่งรู้หรือปรีชาญาณด้วยสามัญลักษณะแห่งไตรลักษณ์จนเกิดปัญญาญาณรู้เห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริงโดยการเจริญวิปัสสนาภาวนา] นั้น ย่อมหมายถึง การใช้ปัญญาประกอบด้วยเหตุและผล เพื่อให้ค้นหาสืบสวนหาความจริง หรือสังขธรรมอันประกอบด้วยสภาวะธรรมใดๆ มาประชุมรวมกันเป็นหน่วยรวมเป็นภาพแห่งองค์รวม ที่มีระบบและโครงสร้างพึ่งพาอาศัยกันอยู่ในขณะอาการทั้ง ๓ ได้แก่ *อุปปาทิกะ-ฐิติชณะ-ภังคชณะ* ในช่วง “*วิปริณามแห่งกาล-Time Transformation*” ทั้ง ๓ [วิปริณาม หมายถึง ความแปรปรวน ความผันแปรเปลี่ยนแปลงเรื่อยไป] ได้แก่ *อดีตอัทธา-อนาคตอัทธา-ปัจจุบันนัทธา* ซึ่งเป็นปรีชาญาณหยั่งรู้ด้วย “ญาณ ๓” ได้แก่

- (๑) “*อดีตังสญาณ*” [Knowledge of the Past] คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีต โดยรู้อดีตและสวหาเหตุปัจจัยอันต่อเนื่องมาได้ โดยพิจารณาสภาวะธรรมใดๆ ในอารมณ์แห่งกรรมฐานที่กลายเป็น “*สังขธรรม-ตถตา-Reality*” ตามลำดับต่อไปนี้ ที่เรียกว่า “*สหุตติ*” คือ มีความเป็นไปร่วมกัน โดยเกิดอาการลักษณะร่วมแห่งปรมัตถธรรม ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ทั้งเกิดขึ้นด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกุปปาทะ*” (๒) ทั้งดับด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกนิโรธะ*” และ (๓) ทั้งมี “*มหาภูตรูป*” และ “*จิตวิญญาณ*” เป็นที่อาศัยร่วมกันเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกนิสสยะ*”
- (๒) “*อนาคตังสญาณ*” [Knowledge of the Future] ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคต โดยรู้อนาคตและยังผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้ โดยพิจารณาสภาวะธรรมใดๆ ในอารมณ์แห่งกรรมฐานที่กลายเป็น “*สังขธรรม-ตถตา-Reality*” ตามลำดับต่อไปนี้ ที่เรียกว่า “*สหุตติ*” คือ มีความเป็นไปร่วมกัน โดยเกิดอาการลักษณะร่วมแห่งปรมัตถธรรม ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ทั้งเกิดขึ้นด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกุปปาทะ*” (๒) ทั้งดับด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกนิโรธะ*” และ (๓) ทั้งมี “*มหาภูตรูป*” และ “*จิตวิญญาณ*” เป็นที่อาศัยร่วมกันเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกนิสสยะ*”
- (๓) “*ปัจจุบันนังสญาณ*” [Knowledge of the Present] คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนปัจจุบัน โดยรู้ปัจจุบันกำหนดได้ถึงองค์ประกอบและเหตุปัจจัยของเรื่องที่เป็นไปอยู่ โดยพิจารณาสภาวะธรรมใดๆ ในอารมณ์แห่งกรรมฐานที่กลายเป็น “*สังขธรรม-ตถตา-Reality*” ตามลำดับต่อไปนี้ ที่เรียกว่า “*สหุตติ*” คือ มีความเป็นไปร่วมกัน โดยเกิดอาการลักษณะร่วมแห่งปรมัตถธรรม ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ทั้งเกิดขึ้นด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกุปปาทะ*” (๒) ทั้งดับด้วยกันพร้อมเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกนิโรธะ*” และ (๓) ทั้งมี “*มหาภูตรูป*” และ “*จิตวิญญาณ*” เป็นที่อาศัยร่วมกันเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “*เอกนิสสยะ*”

ดังนั้น ในกระบวนการคิดพิจารณาสภาวะธรรมในวิปัสสนาภูมิ ที่เรียกว่า “**มนสิการกรรมฐาน**” ดังกล่าวนั้น ต้องประกอบด้วยปริชาหยังรู้ [ปริชาญาณ-ญาณทัสสนะ-วิปัสสนาญาณ] ที่เป็นเหตุให้เกิดปัญญาหยังรู้ ที่เรียกว่า “**ปัญญาญาณ**” [อัสวักขะ-สัมโพธิ-ความตรัสรู้] นั้น จำแนกปัญญาออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

(๑) การใช้ปัญญาพิจารณาพิจารณาให้เห็นเหตุแห่งธรรม ที่เรียกว่า “**ทุกขสมุทัยอริยสังข์**” (ข้อ ๒ ในอริยสังข์ ๔) หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ [อนุโลม] ได้แก่ “**คัมहा ๓**” คือ **กามตัณหา-ภวตัณหา-วิวัตตัณหา** โดยมีนัยถึงถึง “**ปฏิจจนุปบาท ๑๒**” นั่นคือ การที่ธรรมทั้งหลายอาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม ฉะนั้น เมื่อทุกข์เกิดขึ้นอย่างนี้ การที่จะดับทุกข์ ก็คือ ดับธรรมที่เป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ [ปฏิโลม] โดยนัยธรรม นั้น การเกิดปัญญาเห็นสาเหตุแห่งความทุกข์นั้น เรียกเป็นคำซ้อนกันว่า “**อิตถปัจจยตา-ปฏิจจนุปบาท**” [ภาวะที่อันนี้ๆ มี เพราะอันนี้ๆ เป็นปัจจัย หรือประชุมแห่งปัจจัยเหล่านี้ๆ] หรือเรียกอีกอย่างว่า “**ปัจจยการ ๑๒**” นั่นคือ **อาการที่เป็นปัจจัยแก่กัน** หรืออีกนัยหนึ่งมีนัยตรงกับข้อธรรม ที่เรียกว่า “**ธัมมปฏิสัมภทา**” (ข้อ ๒ ในปฏิสัมภทา ๔ = **จตุปปาตญาณ-ทิพพจักขุญาณ** ข้อ ๒ ในวิชา ๓ หรือ **ปัจจยปริคคหญาณ** ข้อ ๒ ในญาณ ๑๖) หมายถึง ปัญญาแตกฉานในธรรม ปริชาแจ้งในหลัก นั่นคือ เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่พิจารณาเห็นสาเหตุ หรือ “**เหตุปัจจัย**” แห่งธรรม (ข้อ ๑ ในปัจจัย ๒๔) หรือสภาวะธรรมใดๆ แล้ว ที่เรียกว่า “**อนุโลมปฏิจจนุปบาท**” [สมุทัยวาร] ย่อมต้องพิจารณาเห็นสภาวะการดับแห่งธรรมนั้นๆ ได้ด้วย ที่เรียกว่า “**ปฏิโลมปฏิจจนุปบาท**” [นิโรธวาร]

(๒) การใช้ปัญญาพิจารณาพิจารณาให้เห็นผล ที่เรียกว่า “**ทุกขอริยสังข์**” (ข้อ ๑ ในอริยสังข์ ๔) หมายถึง ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ **ชาติ-ชรา-มรณะ-การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก-การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก-ความปรารถนาไม่สมหวัง** โดยย่อว่า “**อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์**” [อุปาทานทุกข์-สังสารทุกข์] หรืออีกนัยหนึ่งมีนัยตรงกับข้อธรรม ที่เรียกว่า “**อิตถปฏิสัมภทา**” (ข้อ ๑ ในปฏิสัมภทา ๔ = **บุพเพนิวาสานุสติญาณ** ข้อ ๑ ในวิชา ๓ หรือ **นามรูปปริจเฉทญาณ** ข้อ ๑ ในญาณ ๑๖) หมายถึง ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปริชาแจ้งในความหมาย นั่นคือ เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนถ่วงรู้ถึงผล

(๓) การใช้ปัญญาพินิจพิจาระให้เห็นความตรัสรู้ ที่เรียกว่า “ทุกขนิโรธอริยสังข์” (ข้อ ๓ ใน อริยสังข์ ๔) หมายถึง ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัดขาดดับสิ้นไป หรือ ภาวะที่เข้าถึงเมื่อ กำจัดอวิชชา [ปหานะ-ละหรือกำจัด = อวิชชา ปหิยติ คือ มรรคปัญญาเกิดขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้น มรรคปัญญาก็เพิกถอนอวิชชาพร้อมทั้ง ๓ ราก ที่เดียว ได้แก่ กาม-ภพ-ทิฏฐิ นั่นคือ อวิชชา ๔ หรือละอวิชชาใหญ่ที่มีมูลแห่งวิภูฏะได้ในฐานะทั้ง ๘ นั่นคือ อวิชชา ๘ ในพระ สุตตันตปิฎก เอกนิบาต-ทุกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 354 File 33] ๑ หมายเหตุ: ให้ พิจารณาอาการลักษณะของความไม่รู้แห่งอวิชชาเพิ่มเติม ดังนี้

อวิชชา มีลักษณะ ๒๕ ประการ [องค์แห่งอวิชชาพร้อมด้วย “สหชาติกรรม” คือ ธรรมที่เกิดร่วมกันใน ขณะทีละอวิชชาได้ นั่นคือ มรรคจิต (สมถญาณ) –มรรคปัญญา (วิปัสสนาญาณ)] ได้แก่

- (๑) อัญญาณ —ความไม่หยั่งรู้ด้วยญาณ [ญาณ-ปรีชาหยั่งรู้]
- (๒) อทัสสนะ —ความไม่เห็นด้วยญาณทัสสนะ [ทัสสนะ-ความเห็น]
- (๓) อนภิสมัย —ความไม่ตรัสรู้ [ภิสมัย-ความตรัสรู้]
- (๔) อนนุโพทะ —ความไม่ตรัสรู้ตาม [อนุโพทะ-ความตรัสรู้ตาม]
- (๕) อสัมโพทะ —ความไม่ตรัสรู้พร้อม [สัมโพทะ-ความตรัสรู้พร้อม]
- (๖) อัปปฏิเวชะ —การไม่แทงตลอด [ปฏิเวชะ-การแทงตลอด]
- (๗) อสังคาหณา —ความไม่ถือเอาให้ถูกต้อง [สังคาหณา-ความถือเอาถูกต้อง]
- (๘) อปริโยคาหณา —ความไม่หยั่งโดยรอบคอบ [ปริโยคาหณา-ความหยั่งโดยรอบคอบ]
- (๙) อสมเปกขณา —ความไม่พินิจ [สมเปกขณา-ความพินิจ]
- (๑๐) อปัจจเวกขณา —ความไม่พิจารณา [ปัจจเวกขณา-ความพิจารณาทบทวน]
- (๑๑) อปััจจกัขกรรม —ความไม่รู้ในกรรมของตน [กัมมผลสัทธา-กฎแห่งกรรม]
- (๑๒) ทุมมิชชะ —ความทรมปัญญา [สัมมาทิฏฐิ-ความเห็นชอบ อธิปัญญา-ปัญญาอันยิ่ง]
- (๑๓) พาลยะ —ความโง่เขลา [วิสารทะ-ฉลาดชำนาญ ปฏิภาณ-ความคิดทันการ]
- (๑๔) อสัมปชัญญะ —ความไม่รู้ทั่วพร้อม [สัมปชัญญะ-ความรู้ทั่วพร้อม]
- (๑๕) โมหะ —ความหลง [ปัญญา-ความรอบรู้-ความรู้ชัด]
- (๑๖) ปโมหะ —ความลุ่มหลง [อวิกเขปะ-ความไม่ฟุ้งซ่าน เอกัคคตา-จิตตสมาธิ]
- (๑๗) สัมโมหะ —ความหลงไหล [อสัมโมหสัมปชัญญะ-รู้ชัดว่าไม่หลง]
- (๑๘) อวิชชา —รู้สิ่งที่ไม่ควรรู้ [วิชชา-ความรู้แจ้ง อภิญญา-ความรู้ยิ่งยวด]
- (๑๙) อวิชโชนะ —โอะฆะคืออวิชชาให้จมลงในวิภูฏะ [วิภูฏะ-ความพ้นจากวิภูฏะ]
- (๒๐) อวิชชาโยคะ —โยคะคืออวิชชาให้ประกอบไว้ในวิภูฏะ [วิราคะ-ความไม่ติดพันเป็นอิสระ]
- (๒๑) อวิชชานุสสัย —อนุสัยคืออวิชชาด้วยอำนาจการละยังไม่ได้ [นิโรธ-ความดับกิเลสและทุกข์]
- (๒๒) อวิชชาปริยภูฏาน —การกัลุ่มรมจิตคืออวิชชา [อุปสมะ-ความสงบ สมณะ-การสงบระงับจิต]

(๒๓) อวิชาสังคี — กลอนเหล็กหรือลิ่มคืออวิชา [วิสังโยค-ความหมดเครื่องผูกมัด]

(๒๔) โทสะ — ความคิดประทุษร้าย [อพยาบาท-ความไม่ขัดเคืองมีเมตตา]

(๒๕) โลกะ — ความอยากได้ [อปฺยยะ-ความไม่พอกพูนกิเลส]

ตำรอกัณฑ์หาสิ้นแล้ว [วิราคะ-ตำรอกหรือคล้ายกำหนด] ๑ ไม่ถูกข้อม [จิตผ่องแผ้วไม่ถูก
ข้อมด้วยราคะ = ราโค ปหียติ คือ มรรคจิตเกิดขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นมรรคจิต ก็เพิกถอนราคะ
พร้อมทั้งรากที่เดียว ในพระสูตรตันตปิฎก เอกนิบาต-ทุกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 354
File 33] ๑ *หมายเหตุ:* ให้พิจารณาพระคาถาในธรรมบทนี้ว่า:

เย รากรตฺตานุปตฺนติ โสคํ

สยํ กตํ มกฺกฏโกว ชาลํ

เอตมฺปิ เจตฺวาน ปริพฺพชฺชนติ

อนเปกฺขิโน กามสุขํ ปหาย.

ชนเหล่าใด ถูกราคะข้อมแล้ว ข้อมตกไป

ตามกระแส เหมือนแมลงมุดตกไปตายโยนย้ายที่ตนเอง

ทำให้ชนเหล่านั้น ตัดกระแสเหล่านั้น ได้แล้ว ไม่เยื่อใย

ละกามสุขเสียบ ย่อมบวช ดังนี้.

(พระสูตรตันตปิฎก เอกนิบาต-ทุกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 10 File 33)

รตฺตสฺส หิ อุกฺกุฏิกํ ปทํ ภเว

ทฺฐสฺส โหติ อวกขฺตติตํ ปทํ

มุพฺหสฺส โหติ สหฺสานุปีพิตํ

วิภูจฺจทสฺส อิทฺมิตฺติ ปทฺนติ.

แท้จริง รอยเท้าของผู้ที่ถูกราคะข้อมแล้วพึงเป็น

รอยเท้ากระหย่ง รอยเท้าของผู้ที่ถูกโทสะประทุษ-

ร้ายแล้ว พึงเป็นรอยเท้าจิกปลาย รอยเท้าของผู้ที่ถูก

โมหะให้ลุ่มหลงแล้ว พึงเป็นรอยเท้าที่ตกลงสั้นเท้า

นี่เป็นรอยเท้าของผู้ที่มีหลังคาเปิดแล้วแล.

(พระสูตรตันตปิฎก เอกนิบาต-ทุกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 119 File 33)

ไม่ติดข้อง-วิสังโยค ๑ หลุดพ้น-วิมุตติ ๑ สงบ-วิเวก ๑ ปลอดภัย-เนกขัมมะ ๑ เป็น

อิสระ-อตัมมยตา [ภาวะที่ไม่เนื่องด้วยสิ่งนั้น ความไม่เกาะเกี่ยวกับมัน ความเป็นอิสระ ไม่

ติดไม่ข้องไม่ค้างใจกับสิ่งใดๆ ไม่มีอะไรยึดถือผูกพันที่จะได้จะมีจะเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด

ได้แก่ ความปลอดพ้นปราศจาก “ตัณหา” รวมทั้ง “มานะ” และ “ทิฏฐิ” ที่เนื่องกันอยู่ ที่เรียกว่า “ปัญญจรรรม ๓”] ๑ และ สภาวะธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ต่างเรียกว่า “นิพพาน” หมาย เหตุ: ให้พิจารณาธรรมที่เป็นไวพจน์พระนิพพาน (พระอภิธรรมปิฎก วิกังค์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 356-357 FILE 77) ดังนี้

- (๑) “อเสสวiraโลก” คือ คลายกำหนดโดยไม่มีเหลือ
- (๒) “อเสสนิโรธ” คือ ดับโดยไม่มีเหลือ
- (๓) “จาโค” คือ ความสละ
- (๔) “ปฏินิสฺสคฺโค” คือ ความสละคืน
- (๕) “มุตฺติ” คือ ความหลุดพ้น
- (๖) “อนาลโย” คือ ความไม่อาลัย
- (๗) “ราคกฺขโย” คือ ความสิ้นราคะ
- (๘) “โทสกฺขโย” คือ ความสิ้นโทสะ
- (๙) “โมหกฺขโย” คือ ความสิ้นโมหะ
- (๑๐) “ตณฺหกฺขโย” คือ ความสิ้นตัณหา
- (๑๑) “อนุปฺปาโท” คือ ความไม่เกิด
- (๑๒) “อปฺปวตฺต” คือ ความไม่เป็นไป
- (๑๓) “อนิมิตฺต” คือ ความไม่เป็นไป
- (๑๔) “อปฺปณฺหิต” คือ ความไม่มีที่ตั้ง
- (๑๕) “อนายฺหน” คือ ความไม่มีกรรมเป็นเหตุปฏิสนธิ
- (๑๖) “อปฺปปฏิสนฺธิ” คือ ความไม่สืบต่อ
- (๑๗) “อนุปฺปตฺติ” คือ ความไม่อุบัติ
- (๑๘) “อคฺติ” คือ ความไม่มีคติ
- (๑๙) “อชาต” คือ ความไม่เกิด
- (๒๐) “อชร” คือ ความไม่แก่
- (๒๑) “อพฺยาธิ” คือ ความไม่เจ็บ
- (๒๒) “อมต” คือ ความไม่ตาย
- (๒๓) “อโสภ” คือ ความไม่โสภ
- (๒๔) “อปริเทว” คือ ความไม่ร้องไห้คร่ำครวญ
- (๒๕) “อนุปายาส” คือ ความไม่เหือดแห้งใจ
- (๒๖) “อสงฺกิลิฏฺฐ” คือ ความไม่เศร้าหมอง

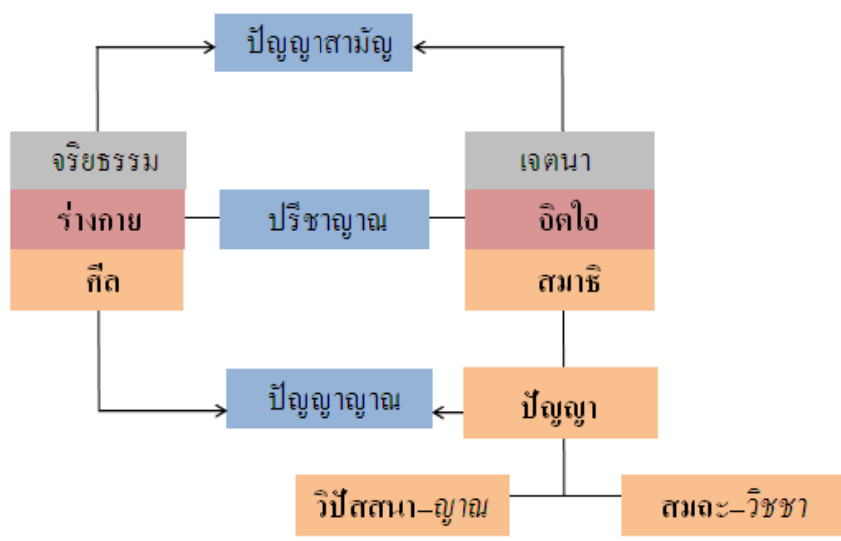

เพราะฉะนั้น ก่อนที่บุคคลจะตรัสรู้ [อาสวัภษะ-สัมโพธิ-การเข้าถึงอภิสมัยแห่งนิพพาน] ได้นั้น จิตของต้องวิวัฒน์พัฒนาไปสู่ความรู้ชัดหรือความรู้ยิ่งยวด [มรรคจิต-มรรคปัญญา] ได้ ที่เรียกว่า “อภิญญา” นั่นคือ ให้สำเร็จประโยชน์ให้ถึงพร้อม ให้บริบูรณ์ เจริญเพิ่มพูน [กิมตถมนุ โภค] ซึ่งพัฒนาด้วย “มรรคจิต” [จิตต์ ภาวียติ] ด้วยความที่จิตมีอารมณ์เดียวอย่าง แน่วแน่ ให้เป็นไปในส่วน “วิชา” [วิชชาภาคิยา-สมถะ] ให้เพิ่มพูนแล้วให้เจริญแล้ว [วิปัสสนา ภิกขเว ภาวิตา] ด้วย “มรรคปัญญา” อันวิปัสสนาให้เจริญ คือ ให้เพิ่มพูนให้ พัฒนา [ปญญา ภาวียติ] ซึ่งหมายถึง “ญาณ” [วิปัสสนา] กำหนดสังขารเป็นอารมณ์ ด้วยเหตุ นี้ ในหัวข้อ “การใช้ปัญญาพินิจพิจารณาให้เห็นความตรัสรู้” นั้น จึงเป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับ โดยตรงกับ “สัมมสนะ-พิจารณา” หรือ “วิปัสสนา-พิจารณาไตร่ตรอง” ที่เป็นกิจแห่ง “สัมมสนญาณ” (ข้อ ๓ ในญาณ ๑๖) หมายถึง ญาณหยั่งรู้ด้วยพิจารณานามรูปโดยไตร่ ลักษณะ ปริชาญาณที่พิจารณาหรือตรวจตรานามรูปหรือสังขาร มองเห็นตามแนวไตร่ลักษณะ นั้นคือ รู้ว่า “ไม่เที่ยง-ทนอยู่ไม่ได้-ไม่ใช่ตัวตน” แต่อย่างไรก็ตาม กิจในทุกขนิโรธอริยสังขัจ นั้น ย่อมหมายถึง “สังขิจริยา” คือ การทำให้แจ้งหรือการบรรลุใน “สังขภาวะแห่งพุทธะ” [พุทธภาวะ] โดยการอาศัยการพัฒนาปัญญาด้วยตนเอง [และ “ความเป็นอัตตนาถะ” คือ พึ่งตนเองได้] หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งนั่น คือ บุคคลนั้นต้องมีการเจริญพัฒนาภาวนาตนให้ถึง พร้อมสมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยวิชาและปัญญาญาณ อย่างถูกต้องและสอดคล้องด้วย “ทัตธานุ ตตรियะ” หมายถึง การเห็นอันเยี่ยม ด้วยปัญญาเห็นธรรม [สัมมาทิฏฐิ] จนถึงเห็นนิพพาน ได้ในเวลาเดียวกัน ที่เป็นเหตุให้คิดค้นหาแนวทางในการดับทุกข์ที่ถูกต้อง ที่เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ ๘” ได้แก่ การปฏิบัติธรรมที่เห็นแล้ว นั่นคือ “ปฏิปทานุ ตตรियะ” หมายถึง การปฏิบัติอันเยี่ยม ในอันดับถัดจากนั้นไป คือ ต้องพิจารณาเห็นความเป็นไปได้ที่จะ หลุดพ้นจากกิเลสแห่งวัฏฏะทั้งหลายได้จริง ที่เรียกว่า “วิมุตตานุ ตตรियะ” หมายถึง ความ หลุดพ้นอันเยี่ยม ได้แก่ ความหลุดพ้นอันเป็นผลแห่งการปฏิบัตินั้น เช่นกัน นั่นคือ ความ หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง หรือ “นิพพาน-บรมธรรม-อมตธาตุ”

กล่าวโดยสรุป ในการปฏิบัติธรรมนั้น บุคคลจะต้องพัฒนาตนหลักๆ ใน ๒ ด้าน ได้แก่ (๑) “สมถะ-ฌาน-วิชา” ซึ่งทำให้เกิด “ญาณทัสสนะ” กับ (๒) “วิปัสสนา-ญาณ” โดย “สหชาติธรรม” ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ ทำให้เกิด กระบวนการคิดในวิปัสสนาภูมิ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) การใช้ปัญญาพินิจพิจารณาให้เห็นเหตุแห่งธรรม-สมุทัยสังขัจ (๒) การใช้ปัญญาพินิจพิจารณาให้เห็นผล-ทุกข์สังขัจ และ (๓) การใช้ปัญญาพินิจพิจารณาให้เห็นความตรัสรู้-นิโรธสังขัจ องค์ประกอบแห่งปัญญาทั้ง ๓ อย่าง ดังกล่าวนี้นี้ ย่อมทำให้เกิดปัญญาที่ค้นหา แนวทางพัฒนาเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายให้ได้ ที่เรียกว่า “มรรคสังขัจ” [ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา] และทำให้เกิดปัญญาที่เข้าถึง “ความจริงแห่งอริยสังขัจธรรม” [ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค] กับ “กิจการที่

ต้องทำในอริยสัจจ์” [ปริยญา-ปหานะ-สังคิกิริยา-ภาวนา] นั้นๆ อย่างแท้จริง ในความเป็นจริงนั้น ไม่ใช่ไม่รู้ความจริงอันประเสริฐและไม่รู้เรื่องว่าจะทำอะไรต่อไปอีก ซึ่งเป็นอาการลักษณะทางจิตประสาท ที่เรียกว่า “ความเป็นอวิชาทินกระบาล” [อโยนิสมนสิการ ให้บททวนหัวข้อ “อวิชามีลักษณะ ๒๕ ประการ”] อันเป็นสภาวะธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อ “บรมธรรม-อมตธาตุ-นิพพาน” เพราะในการบรรลุเข้าถึง “สังขภาวะแห่งนิพพาน” ได้นั้น บุคคลต้องประกอบด้วยปัญญาและการใช้เหตุผลตามเป็นจริง ที่เรียกว่า “โยนิสมนสิการ” [อิทัปปัจจยตา-ปฏิจัสสมุปปาท-ปัจจยธรรมทั้งหลาย] ที่มีเกณฑ์มาตรฐานตามกำหนดแห่งธรรมดา ที่เรียกว่า “กฎธรรมชาติ” อันเป็นความจริงที่ประเสริฐ นั่นคือ “อริยสัจจ์ ๔” พร้อมด้วย “กิจในอริยสัจจ์ ๔” และต้องเกิดปัญญาเห็นธรรมตามเป็นจริงในกาลทั้ง ๓ ด้วย ซึ่งเป็นอำนาจแห่งการพยากรณ์ความจริงที่ปรากฏขึ้น ธรรม-สภาวะธรรม [สรรพสิ่ง-ปรมัตถธรรม-ปรมัตถสังขะ-สมถนิมิต-วิปัสสนานิมิต] -สังขธรรม-เหตุการณ์-ปรากฏการณ์ เป็นต้น ที่เรียกว่า “อทธา ๓” (ข้อ ๑ ในภาวจักร-สังสารจักร) ได้แก่ อตัตถอทธา-อนาคตอทธา-ปัจจุบันนัทธา หรือ “ญาณ ๓” ได้แก่ อตัตถญาณ-อนาคตญาณ-ปัจจุบันนัทธญาณ เพราะฉะนั้น “สังขภาวะแห่งพุทธะ” นั้น ก็ต้องประกอบด้วยหลักไตรสิกขาเป็นพื้นฐาน อันมีธรรม ๒ ประการ ได้แก่ (๑) “รูปธรรม” [ศีล คือ ฝ่ายร่างกายที่มีตัวตนสัมผัสได้ ที่ดำเนินไปสู่ (๒) “นามธรรม” [สมาธิ-ปัญญา] คือ ฝ่ายจิตใจที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ [ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย] แต่สัมผัสด้วย “จิตแห่งสติตามพิจารณาจิตตามสภาพแห่งกระแสวิถิ” ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ความรู้นั้นๆ จนกลายเป็น “ปัญญา” ด้วย “จิตแห่งสัมปชัญญะ” ฉะนั้น ในรายละเอียดพื้นฐานดังกล่าวนี้ ดูเหมือนเรียบง่ายธรรมดา แต่เป็นเรื่องที่ซับซ้อนในกระบวนการคิดในเชิงนามธรรมสัญลักษณ์ ทั้งที่เป็นฝ่ายจิต [สมณะ-จิตต์ ภาวียติ = มรรคจิต] กับฝ่ายปัญญา [วิปัสสนา-วิปัสสนา ภิกขเว ภาวิตา = มรรคปัญญา] ที่ต้องพัฒนาให้พร้อมสมบูรณ์ ทั้ง ๒ ฝ่าย อย่างเท่าเทียมกัน

ภาพประกอบ ๑ แสดงระบบโครงสร้างปัญญาในหลักไตรสิกขา

จากภาพประกอบข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า “ปัญญาสามัญ” ถ้าเป็นคนดีย่อมเป็นผู้มีจริยธรรม แต่ยังมีจิตประกอบด้วยเจตนาอันสพรคคหรือย่อมด้วย “ตัณหาราคะ” [ความทะยานอยากคิดใจ] และ “อวิชชา” [ความรู้จริงด้วยสัมมาทิฏฐิ] ทำให้ดำรงภพภูมิอยู่ใน “สังสารวัฏฏ์” [อุปาทานทุกข์-สังสารทุกข์] แต่ถ้าปรารถนาความเพียรด้วยการเจริญภาวนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขา [อริยมรรคมีองค์ ๘] เพราะจิตของมนุษย์นั้นมี “ปริชาญาณ-ปริชาหยังรู้” ตามปกติ ย่อมเกิดจิตที่ยกระดับสูงขึ้น [มรรคจิต] อันประกอบด้วย “วิชา” [วิชา ๓: ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ-จุตูปปาตญาณ-อาสวักขยญาณ] และในขณะที่เดียวกันก็เกิด “ปัญญาญาณ” [มรรคปัญญา] ด้วยเช่นกัน อันประกอบด้วย “วิปัสสนาญาณ” ทั้งหลาย เมื่อมี “วิชา” [ความรู้แจ้ง] ประกอบกับ “ญาณ” [ความหยั่งรู้] อันทำให้เกิด “ญาณทัสสนะ” ร่วมกันเป็น “สหชาตธรรม” จนความรู้ปัญญาที่ที่ผุดขึ้นในภาวนากรรมฐาน ย่อมทำให้เกิดความรู้ชัดในนามรูปโดยไตรลักษณ์ ที่เรียกว่า “อภิปัญญา” [ความรู้ยิ่งยวด ได้แก่ อภิปัญญา ๖ = (๑) โลกียอภิปัญญา ๕: อิทธีวิชา-ทิพพโสต-เจโตปริยญาณ-ปุพเพนิวาสานุสสติ-ทิพพจักขุ และ (๒) โลกุตตรอภิปัญญา ๑: อาสวักขยญาณ] จนเกิดปริชาหยังรู้ประจักษ์แจ้งในธรรมทั้งหลาย จึงสามารถบรรลุถึง “อริยมรรคแห่งพุทธะ” ในฝ่ายวิปัสสนา ที่เรียกว่า “สัมโพธิ-สัมโพธิญาณ” หรือในฝ่ายสมถะ ที่เรียกว่า “อาสวักขะ-อาสวักขยญาณ” นั่นคือ “ความตรัสรู้” ถึงสภาวะที่ปลอดหรือปราศจากกิเลสอาสวักแล้ว ที่เรียกว่า “นิพพาน” [อภิสมัย] หมายถึง สภาวะที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ ซึ่งจำแนกออกเป็น ๒ ลักษณะ ที่เรียกว่า “นิพพาน ๒” ได้แก่ (๑) “สุอุปาทิเสสนิพพาน-กิเลสปรินิพพาน” คือ นิพพานยังมีอุปาทิเหลือ โดยการดับกิเลสยังมีอุปาทิเบญจขันธ์เหลือ และ (๒) “อนุปาทิเสสนิพพาน-ขันธปรินิพพาน” คือ นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ โดยการดับกิเลสไม่มีอุปาทิเบญจขันธ์เหลือ หรือเรียกอีกอย่างว่า “ชีวิตสมถีสี” [ชี-วิต-สะ-มะ-สี-สี] หมายถึง ผู้สิ้นกิเลสพร้อมกับสิ้นชีวิต หรือผู้ได้บรรลุธรรมวิเศษแล้วก็ดับจิตพอดี ด้วยเหตุนี้ ในการตรัสรู้ธรรมวิเศษทั้งหลายนั้น จิตต้องปราศจากนิวรณ์ และประกอบด้วยปัญญาและเหตุผลใน “อริยสังข์ ๔” [ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค] โดยมีกิจร่วมด้วย “สหชาตธรรม” กับ “กิจในอริยสังข์ ๔” [ปริปัญญา-ปหานะ-สังฆิกิริยา-ภาวนา] ฉะนั้น “มัลลญาณ-โลกุตตรมรรค” ย่อมเกิดขึ้นได้ด้วย “ไตรสภาวะแห่งพุทธะ” ได้แก่ (๑) **ทุกขสังข์-ทุกขอริยสังข์** ด้วยกิจแห่ง “ปริปัญญา” นั่นคือ การกำหนดรู้ อันควรศึกษาให้รู้จักให้เข้าใจชัดตามสภาพที่เป็นจริง ได้แก่ การทำความเข้าใจและกำหนดขอบเขตของปัญหา (๒) **สมุทัยสังข์-ทุกขสมุทัยอริยสังข์** ด้วยกิจแห่ง “ปหานะ” นั่นคือ การละ อันต้องกำจัด ทำให้หมดสิ้นไป ได้แก่ การแก้ไขกำจัดต้นตอของปัญหาให้หมดสิ้นไป และ (๓) **นิโรธสังข์-ทุกขนิโรธอริยสังข์** ด้วยกิจแห่ง “สังฆิกิริยา” นั่นคือ การทำให้แจ้ง อันเข้าถึง หรือบรรลุ ได้แก่ การเข้าถึงภาวะที่ปราศจากปัญหา บรรลุจุดหมายที่ต้องการ ฉะนั้น เมื่อเกิดการเข้าถึง “สังข์สภาวะแห่งพุทธะ” ทั้ง ๓ ประการ ข้างต้นนี้ได้สมบูรณ์พร้อมแล้ว ย่อมสามารถเข้าถึง “อริยมรรค” ได้อย่างแน่นอน นั่นคือ “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์” หมายถึง “ภาวนา” ด้วยการเจริญมรรคาทั้ง ๘ อย่าง [อริยมรรคมีองค์ ๘] หรือ มรรคอันควรเจริญ คือ ควรฝึกอบรม ลงมือปฏิบัติ กระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย ได้แก่ การลงมือแก้ไขปัญหา ด้วยประการฉะนี้.

